

Grønland og nordatlantiske regionaløkonomier

Siden Samfundsøkonomen løb af stablen først i 80'erne har der været en tradition for tilbagevendende temanumre om den grønlandske økonomi – første gang i 1986 og senere i 1998 med undertegnede som gæsteredaktør. Fælles for dem var, at vi fik afdækket forhold omkring etableringen af det grønlandske hjemmestyre i 1979 og senere nogle basale forhold omkring de økonomiske relationer mellem Grønland og Danmark og de heraf resulterende strukturer og tilstande i økonomien.

Denne gang vil vi dog gå lidt videre og forsøge både at se på den grønlandske og færøske økonomi i en vestnordisk sammenhæng, såvel som hvordan tilstanden er m.h.t. de to økonomier. Begge gennemgår for tiden en proces på godt og ondt med økonomiske reformer, der markerer skift fra oprindelige erhverv og fra ejer og organisationsformer mod nye. Det er ikke kun Grønland, der er i gang med at privatisere og liberalisere. Det samme gør sig gældende på Færøerne.

Langsigtede problemformuleringer i den sammenhæng sætter umiddelbart fokus på, om det er muligt i højere grad at dreje de økonomiske relationer indenfor rigsfællesskabet i en vestnordisk retning med en styrket vestnordisk samhandel og i det hele taget et vestnordisk samarbejde. Selvstændighedsbevægelser ser den islandske 'case' som et fremadrettet bud på at komme ud af afhængigheden? I maj 2004 arrangerede den nordatlantiske gruppe i folketinget en konference 'hovedet på blokken' i Fællessalen på Christiansborg med færøsk, grønlandsk, islandsk og dansk deltagelse. Politikere, forskere, pressen og interesserede i nordatlantiske forhold i det hele taget fik her lejlighed til at diskutere hjemmestyreordninger, økonomi, sikkerhedspolitik og selvstændighed i vestnordiske sammenhænge. Samme år og forinden i marts talte statsministeren ved

åbningen af konferencen om hjemmestyre i Island i 100 år om bl.a. Grønlands og Færøernes fremtidige tilknytning til Danmark. I 1904 tog Island det første skridt mod selvstændighed med en lov der knæsatte bopælspligt i Island for ministeren for Island. Indtil da var den danske justitsminister også minister for Island. Fra 1904 var der hjemmestyre i Island, senere kom personalunionen i 1918 og i 1944 proklameredes republikken Island på Tingvallasletten med valg af egen præsident. Årene derefter kunne den islandske økonomi præstere en selvåbret udviklingsvej baseret på fiskeri og på udnyttelsen af geologisk energi og vandkraft. Fra at være et af verdens fattigste lande i 1904 og til i dag at være blandt de rigeste er der tale om et stort spring fremad. Islands vækstrater siden 95 har vist sig imponerende med lav arbejdsløshed og et højt velfærdsniveau. Advarende røster også i dette temanummer peger på faren for en overophedning af den islandske økonomi.

Som statsministeren bemærkede det i sin tale vedstår man sig fra dansk side solidariteten indenfor rigsfællesskabet, men til syvende sidst skal spørgsmålet om en fortsættelse af rigsfællesskabet eller etableringen af andre styreformers afgøres af det grønlandske og det færøske folk selv. Spørgsmål, der trænger sig på i den forbindelse, er om de samfundsøkonomiske betingelser er til stede for en øget selvstændighed – om der kan skabes lignende udviklingstræk som i sin tid i Island?

Nogle af bidragerne i dette temanummer, som søger at bringe konferencens diskussioner videre, deltog på Christiansborg. 'Hovedet på blokken' refererer til bloktilskuddene fra den danske stat til Færøerne og Grønland, på Færøerne taler man slet og ret her om 'blokken'. 'Blokken' kan fortsat bringe sindene i bevægelse. En sindsbevægelse, der ofte tager sit

udgangspunkt i en hverdagsbevidsthed, der danner sig på grundlag af udviklingsparadokser nordpå. Måske, som formanden for det økonomiske råd på Færøerne Jørn Astrup Hansen bemærkede det på konferencen, er en sådan konferencetitel misvisende – skulle den ikke snarere have været afviklet under titlen 'hovedet under armen'? Det kan naturligvis diskuteres og bliver det - nærværende temanummer vil ikke kunne undgå at afdække paradokser, problemer og set på en dansk baggrund, anomalier.

Formanden for det rådgivende udvalg vedrørende Grønlands økonomi, professor Christen Sørensen bemærker i indledningsartiklen, at blandt de tre nordatlantiske økonomier står Grønland over for de klart største udfordringer. Dette gælder ikke mindst på uddannelsesområdet. At reducere og fjerne dette efterslæb er derfor en af de største udfordringer for det grønlandske samfund. Lektor og seniorforsker Joan Nymand Larsen fremhæver i sin artikel, at de nordatlantiske regioner, specielt Grønland og Færøerne, er kendetegnede ved en forholdsvis smal økonomisk differentiering, samt stor afhængighed af fiskeri og eksport. Dette medvirker til at skabe store årlige udsving i konjunkturcyklerne, og den ustabilitet som hermed skabes, kan medvirke til at dæmpe den økonomiske vækst og udsigten til større økonomisk bæredygtighed. Et af de spørgsmål man kan stille i den forbindelse er om ovennævnte vestnordiske samhandel, som i dag er af forholdsvis mindre størrelse, kan styrkes, og om en øget samhandel eventuelt kunne medvirke til at formindske ustabiliteten og således styrke det økonomiske grundlag i Vestnorden?

Færøerne var på manges læber i 90'erne på grund af den økonomiske krise. Formanden for den økonomiske råd på Færøerne, bankdirektør Jørn Astrup Hansen peger på, at Krisen i 1989-

94 førte til et opgør med en korporativ plan-økonomi og at det lykkedes at stabilisere økonomien igen. Subsidiene og landsstyregaranti-erne er nu afviklet. Til gengæld er fiskeriet blevet omfattet af en nødvendig regulering. Dette har ført til, at fiskerettighederne er blevet kapitaliseret.

Det grønlandske samfund er inde i lignende omkalfatringer som Færøerne. Et omfattende reformprogram er sat i gang m.h.t. privatiseringer og liberaliseringer. Dette rejser spørgsmålet om de grønlandske bygder og det traditionelle fangererhvervs fremtid og frem for alt de ændringer i levevilkårene, der disse år finder sted i bygderne. Seniorforsker ved Grønlands Universitet og leder af den internationale levevilkårsundersøgelse i Arktis Birger Poppel skriver i sin artikel om folkeflytninger og om bygdebefolkninger, der med hensyn til kvalifikationer formentlig er bedre rustede til at bo og ernære sig dér, hvor de bor. På trods af mindre tilfredshed på nogle områder giver bygdebefolkningerne trods alt udtryk for at være lige så tilfredse med deres liv som befolkningen i byerne. Rasmus Ole Rasmussen, lektor ved center for nordatlantiske regionalstudier på RUC understreger, at Fangst og fiskeri er begreber, som er uomtvisteligt knyttede til den Grønlandske økonomi. Men det er spørgsmålet, hvor længe det bliver ved med at være tilfældet. Store forandringer – eksempelvis skiftet fra kystnært småskalafiskeri til udenskærs storskalafiskeri – har haft stor indvirkning på samfundet, og netop i disse år skaber afvandringen fra erhvervet stor usikkerhed om dets fortsatte beståen.

Samfundsøkonomisk analyse af det grønlandske samfund er fortsat en usikker affære på grund af et spinkelt datagrundlag og forskelle i opfattelser af opgørelserne. Således også analysen af de økonomiske relationer mellem Grønland og Danmark. Statistikkonsulent

Carsten Petersen, docent ved institut for nationaløkonomi på handelshøjskolen i København, Lars Lund og professor Hans Aage fra RUC mener, at den tilgængelige statistik hidtil har givet indtryk af betydelige og urealistiske betalingsbalanceoverskud i Grønland på omkring 25% af BNP. Dette forklaringsproblem løses angiveligt af en ny nationalregnskabsstatistik, som er under udarbejdelse i Grønlands Statistik. Foreløbige tal tyder på, at betalingsbalanceoverskuddet er på 0,3-0,4 mia. kr. svarende til 3-4 pct. af BNP.

Afslutningsvis præsenterer gæsterektorén endnu en række statistik- og fortolkningsproblemer i dette tilfælde i forbindelse med produktivitsanalyse i Grønland. Grovkornede mål på arbejdsproduktivitet som BNP pr. beskæftiget på makroniveau eller nettomsætning pr. beskæftiget på mikroniveau antyder, at de danske tal er større end de grønlandske. Den komparative analyse mellem en arktisk regionaløkonomi i et udkantsområde og en stærk OECD økonomi i et geografisk set stort europæisk markedsområde er imidlertid problematisk af flere årsager.

Gorm Winther
Gæsterektor